

KONCEPT VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA DELA Z NADARJENIMI DIJAKI V SREDNJEM IZOBRAŽEVANJU¹

Soavtorji Koncepta:

Člani RPS za odkrivanje in delo z nadarjenimi :

Prof.dr. Drago Žagar, Filozofska fakulteta UL, Oddelek za psihologijo (predsednik RPS)
mag. Tanja Bezić, Zavod RS za šolstvo (strokovna tajnica)
mag. Ana Blažič, Klub za nadarjene Novo mesto
Dušica Boben, prof.mat. in univ.dipl.psih., Center za psiho-diagnostična sredstva Ljubljana
Mirt Nagy, univ.dipl.psih., Zavod RS za zaposlovanje
Mira Brinar Huš, univ.dipl.psih., OŠ Vransko
mag. Marinka Marovt, Zavod RS za šolstvo

in delovna skupina:

Mag. Tanja Bezić, ZRSŠ, Zavod RS za šolstvo (vodja)
Tatjana Ažman, univ.dipl.ped., Gimnazija Vič, Ljubljana
Marija Dominko, spec., univ.dipl.psih., Gimnazija Bežigrad, Ljubljana
Darka Hvastja, prof. mat., Gimnazija Bežigrad, Ljubljana
Mojca Kirbiš, univ.dipl.psih., OŠ Rada Robiča Limbuš
Mag. Vida Lončarič, univ.dipl.ped., Srednja šola za gostinstvo in turizem Celje
Mag. Gordana Rostohar, spec., univ.dipl.psih., Gimnazija Brežice
Mag. Srečko Zorko, ravnatelj I. gimnazije Maribor

¹ Potrjen na 100. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje,
15. marca 2007, sklep števil. 4.;

UVOD

»Koncept vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi dijaki v srednjem izobraževanju² (v nadaljevanju Koncept) sprejema kot temeljno izhodišče pravico vsakega dijaka, da mu javni šolski sistem omogoča optimalni razvoj v skladu z njegovimi potenciali in interesi (ZOFVI, 2. člen). Pomeni temeljni okvir za načrtovanje prilagajanja vzgojno-izobraževalnega dela nadarjenim dijakom ter njihovo identifikacijo v srednjem izobraževanju, če prej še niso bili prepoznani. Postavlja temeljne konceptualne okvire za razumevanje, odkrivanje in spodbujanje razvoja nadarjenih v srednjem izobraževanju.

Koncept temelji na Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju, na ustreznih zakonih (ZOFVI, ZGim, ZPSI) ter njihovih podzakonskih aktih ter upošteva in nadgrajuje Koncept odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli (Koncept, 1999).

Koncept izhaja iz naslednjih strokovnih in etičnih načel:

- Načelo dobrobiti dijaka: Koncept in njegovo uresničevanje sta zasnovana v dobro dijaka, mu ne povzročata nepotrebnih stisk, nepotrebne stresa in nepotrebnih zadreg in ga ne stigmatizirata, temveč mu omogočata osebno rast in razvoj ter nadgraditev znanj na področjih, kjer se dijak izraža s talentiranostjo. Posebna skrb je posvečena dijakovemu celostnemu osebnemu razvoju in razvoju njegove odgovornosti do sebe in družbe.
- Načelo avtonomnosti: Za uresničevanje koncepta velja prostovoljnost udeležnosti dijaka v odkrivanju, prostovoljnost vključitve v dejavnosti zunaj obveznega predmetnika srednje šole in v spremljanju ter vrednotenju razvoja lastne nadarjenosti.
- Načelo varovanja osebnih podatkov: Dijak ter njegovi starši oziroma skrbniki imajo pravico do varovanja osebnih podatkov, z možnostjo vpogleda v ustrezno dokumentacijo v skladu z zakonom in strokovno doktrino.
- Načelo strokovnosti: Vsi vodilni in vodstveni delavci, učitelji in svetovalni delavci ter mentorji in drugi strokovni delavci zagotavljajo, da poteka prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela in odkrivanje nadarjenih v skladu s strokovno etičnimi načeli.

I. OPREDELITEV NADARJENOSTI³

V strokovni literaturi ni enotne definicije nadarjenosti.

Ena od najpogosteje uporabljenih definicij je definicija, ki je bila že leta 1972 zapisana v ameriškem zakonu o izobraževanju (Marland, 1972). Bila je revidirana in v ZDA še zmeraj velja (State Notes: Gifted and Talented, 2006). To definicijo sprejemamo tudi v tem konceptu.

Po tej definiciji so nadarjeni ali talentirani tisti otroci in mladostniki, ki so bodisi na predšolski stopnji, v osnovni ali srednji šoli pokazali visoke dosežke ali potenciale na intelektualnem, ustvarjalnem, specifično akademskem, vodstvenem ali umetniškem področju, in ki poleg rednega

² Pod pojmom srednje izobraževanje razumemo NPI, SPSI, PTI, gimnazijsko izobraževanje; Pod pojmom dijak razumemo dijake in vajece.

Pod pojmom učitelj razumemo vse strokovne delavce v srednjem izobraževanju, razen če ni posebej izpostavljeno, da je mišljena svetovalna služba. Pod pojmom mentor razumemo vse strokovne delavce ali druge strokovnjake (trenerje, učitelje veččin itd.), ki se vključujejo v izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov, razen izvajalcev rednega pouka po predmetniku določenega programa srednjega izobraževanja.

³ Opredelitev nadarjenosti prevzemamo po Konceptu odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli (1999).

šolskega programa potrebujejo posebej prilagojene programe in aktivnosti (glej tudi: Travers, J.F., Elliot, S.N., Kratochwill, T.R., 1993; G. A. Davis in S. B Rimm, 1998).

Ta definicija najprej poudarja, da med nadarjene ali talentirane štejemo tako tiste z dejanskimi visokimi dosežki, kot tudi tiste s potencialnimi zmožnostmi za take dosežke, in sicer na naslednjih področjih:

- splošna intelektualna sposobnost,
- specifična akademska (šolska) zmožnost,
- kreativno ali produktivno mišljenje,
- sposobnost vodenja,
- sposobnost za vizualne in tako imenovane izvajalske (performing) umetnosti.

Psihomotorične sposobnosti v zadnji ameriški definiciji iz leta 1988 sicer niso posebej izpostavljene, ker da so psihomotorični talenti umetnostne narave, kot je npr. ples, zaobseženi v sposobnosti za izvajalske umetnosti in ker naj bi bilo za nadarjene športnike v šolah zadovoljivo poskrbljeno (Koncept OŠ, 1999, str. 4). *Za naše razmere pa velja, da psihomotorično področje ostaja posebno področje nadarjenosti.*

Nadalje, definicija ne govori samo o visoki splošni intelektualni sposobnosti, ampak tudi o talentih na specifičnih akademskih področjih, v umetnosti, ustvarjalnosti in na področju vodenja. To pomeni, da je nadarjenost lahko splošna, oz. omogoča izjemne rezultate na več področjih, ali pa specifična. Govorimo o splošno nadarjenih in specifično nadarjenih ali talentiranih.

Končno omenjena definicija tudi poudarja, da nadarjeni in talentirani učenci, poleg običajnih učnih programov potrebujejo tudi njim prilagojen pouk in dejavnosti, da bi lahko optimalno razvijali svoje sposobnosti.

Nadarjene dijake zaradi njihovih posebnih učnih in drugih značilnosti in potreb uvrščamo v skupino dijakov s posebnimi potrebami (ZGimn, ZPSI).

Ta definicija tudi ustreza pogojem, ki jih za oblikovanje definicije nadarjenosti postavlja Renzulli (J. Renzulli 1981, v Heller, K.A. ,1986):

- definicija izhaja iz raziskav o značilnostih nadarjenih učencev (v definiciji poudarjene značilnosti so potrdile mnoge empirične raziskave);
- je dobro vodilo pri postopku odkrivanja nadarjenih (iz definicije izhaja, da moramo biti pri odkrivanju pozorni na splošno in specifično nadarjene učence, prav tako pa tudi na tiste, ki svojo nadarjenost že izkazujejo z dejanskimi visokimi dosežki in tudi na potencialno nadarjene;
- dobro nakazuje pot k načrtovanju programov in dejavnosti za nadarjene; upoštevati je treba sposobnosti in potrebe vsakega nadarjenega učenca posebej (glej tudi Cropley in Urban 2000);
- njeno veljavnost potrjujejo tudi mnoge kasnejše raziskave.

Na teh izhodiščih je bil oblikovan Koncept odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v devetletni OŠ (Koncept, 1999) in jih upoštevamo ter iz njih izhajamo tudi v konceptu vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi dijaki v srednjem izobraževanju.

II. ZNAČILNOSTI NADARJENIH DIJAKOV

Raziskave kažejo, da imajo nadarjeni dijaki nekatere osebnostne lastnosti, ki jih ne najdemo pri drugih ali pa so pri nadarjenih bolj izrazite. Vendar pa ti dijaki niso neka homogena skupina, ampak obstajajo razlike tudi znotraj skupine nadarjenih.

Osebnostne lastnosti, ki jih najdemo v skupini nadarjenih se nanašajo na različna področja: miselno-spoznavno, učno-storilnostno, motivacijsko in socialno-čustveno.

Najbolj tipične so naslednje⁴:

Miselno-spoznavno področje

- razvito divergentno mišljenje (fluentnost, fleksibilnost, originalnost, elaboracija),
- razvito logično mišljenje (analiza, abstrahiranje, posploševanje, sposobnost sklepanja),
- nenavadna domišljija,
- natančnost opazovanja,
- kritično mišljenje,
- dober spomin,
- visok smisel za humor,
- hitro reševanje problemov,

Učno-storilnostno področje

- široka razgledanost,
- visoka učna uspešnost,
- bogato besedišče,
- učinkovit transfer znanja v prakso,
- spretnost v eni od umetniških dejavnosti (glasba, ples, risanje, dramatizacija itd.),
- motorična spretnost in vzdržljivost,

Motivacija

- visoke aspiracije in potreba po doseganju odličnosti,
- radovednost,
- raznoliki in močno izraženi interesi,
- vztrajnost pri reševanju nalog,
- visoka storilnostna motivacija,
- uživanje v dosežkih,
- težnja k popolnosti pri izvajanju nalog,
- izjemna zavzetost (flow up),

Socialno-čustveno področje

- nekonformizem,
- močno razvit občutek za pravičnost,
- voditeljske sposobnosti,
- neodvisnost in samostojnost,
- sposobnost vodenja in vplivanja na druge,
- izrazit smisel za organizacijo,
- empatičnost.

Čim bolj dosledno se kažejo posamezne lastnosti pri dijaku, tem bolj verjetno je, da je nadarjen.

Pri **učno neuspešnih nadarjenih dijakih** pa pogosto najdemo naslednje značilnosti, ki jih ovirajo pri šolskem delu:

- nezainteresiranost za šolo in udeležbo v šolskih dogajanjih;
- strah pred spraševanjem;
- nizka samopodoba, pomanjkanje samozaupanja;
- nesposobnost tvornega delovanja pri skupinskem delu;
- dijaka ni možno motivirati z običajnimi spodbudami (dobrimi ocenami, nagrajevanjem pridnosti, navdušenjem učitelja ipd.);
- slaba pozornost;
- hiperaktivnost;
- čustvena in socialna nezrelost.

Te lastnosti nas ne bi smele "zaslepiti" pri odkrivanju nadarjenih.

⁴ Naštete značilnosti so prirejene po opisu značilnosti v Konceptu odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli (1999).

III. IZHODIŠČA KONCEPTA VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA DELA Z NADARJENIMI DIJAKI

1. Koncept vzgojno izobraževalnega dela z nadarjenimi dijaki izhaja iz sodobnega pojmovanja nadarjenosti (pomen splošne in področno specifične nadarjenosti) in iz pravice dijaka do optimalnega celostnega razvoja.
2. Izhajamo iz predpostavke, da bomo v skladu s Konceptom odkrivanja in dela z učenci OŠ (Koncept, 1999) večino nadarjenih učencev prepoznali že tam, zato je področje odkrivanja nadarjenih v konceptu sicer predstavljeno, vendar pa je težišče koncepta na prilagajanju vzgojno-izobraževalnega dela zanje.
3. Tudi v srednjem izobraževanju pri odkrivanju nadarjenih sodelujejo vsi strokovni delavci šole. Po potrebi se šole povezujejo med seboj ter k sodelovanju pritegnejo tudi strokovnjake zunanjih institucij.
4. Pri prilagajanju vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenim dijakom upoštevamo, da so izbirni deli predmetnika, dejavnosti ob pouku in zunajšolske dejavnosti za njihov razvoj izjemno pomembni, čeprav je nujno tudi prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela pri rednem pouku (individualizacija in diferenciacija pri rednem pouku).
5. Z vsakim posebnim prilagajanjem vzgojno izobraževalnega dela ali s testiranjem (intelektualnih, ustvarjalnih sposobnosti) mora soglašati dijak oz. do 18. leta starosti tudi njegovi starši.⁵
6. Učinkovitost in uspešnost posebej organiziranih oblik in metod individualizacije in diferenciacije dela je potrebno sproti spremljati ter njihovo uspešnost in učinkovitost evalvirati predvsem z vidika njihovega prispevka k splošnemu, specifičnemu in celostnemu razvoju dijaka.
7. Izobraževanje nadarjenih dijakov se izvaja v skladu z zakonom. Če dijak potrebuje kompleksnejše prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela, šola izdelata *poseben individualiziran program (INDEP)* in če potrebe, želje in interesi dijaka presegajo tudi določila podzakonskih aktov, tudi *pedagoško pogodbo*.
8. Mapo z osebniimi podatki dijaka vodi v skladu z zakonom in strokovno-etičnimi načeli šolska svetovalna služba. Dokumentacijo o prilagajanju vzgojno-izobraževalnega dela pa ustrezni strokovni delavec.
9. Učinkovita skrb za nadarjene dijake predpostavlja ustrezne materialne in kadrovske pogoje ter stalno strokovno spopolnjevanje strokovnih delavcev na področju odkrivanja in dela z njimi.
10. Posebna skrb za nadarjene dijake je del vizije, razvojnega in letnega načrta dela šole in tako tudi pomembna naloga vodstva šole. Šola predstavi svoj program za spodbujanje razvoja nadarjenih tudi v publikaciji o delu šole in v letnem poročilu.
11. Za načrtovanje in izvajanje programa dela šole skrbi posebna projektna skupina, ki jo sestavljajo predstavniki učiteljev mentorjev in svetovalne službe. Za koordinacijo dela na šoli in vodenje projektne skupine skrbi koordinator za delo z nadarjenimi. Imenuje ga ravnatelj šole. Za izvajanje individualizacije pri rednem pouku skrbijo posamezni učitelji, za delo zunaj pouka ali šole pa mentorji.

⁵ Pod pojmom "starši" razumemo tudi skrbnike.

Koordinator vodi evidenco vključenosti identificiranih nadarjenih dijakov v različne programe ter evidenco z njimi sklenjenih pedagoških pogodb in dogovorjenih individualiziranih programov dela.

12. Implementacijo Koncepta in njegovo izvedbo na operativni ravni na državnem nivoju usmerja in spremlja strokovna skupina na Zavodu RS za šolstvo (programska skupina za odkrivanje in delo z nadarjenimi). Sestavljajo jo svetovalci Zavoda RS za šolstvo in zunanji strokovnjaki.

13. Koncept se začne uvajati od prvega letnika dalje, lahko pa hkrati tudi v višjih letnikih.

IV. ODKRIVANJE NADARJENIH

V svetu ni enotne metodologije odkrivanja nadarjenih. Kjer pa obstoja na nacionalni ravni sprejet sistem, se odkrivanje praviloma izvaja v času osnovne šole. Na nivoju srednje šole se nadarjenost praviloma priznava tudi na podlagi vidnih dosežkov dijaka (npr. rezultatov tekmovanj, sprejemnih izpitov za specifične programe, itd.).

Po tem konceptu *odkrivanje nadarjenih dijakov v srednjem izobraževanju poteka na tri različne načine.*

Prvi način:

Oddelčni učiteljski zbor najprej na osnovi dokumentacije, ki jo dijak prostovoljno predloži, le ugotovi, da je bil dijak prepoznan za nadarjenega že v OŠ ali v drugi srednji šoli ali da je bil že potrjen kot Zoisov štipendist. Šola na strokovno ustrezen način pridobi podatke pomembne za načrtovanje prilagajanja vzgojno-izobraževalnega dela.

Drugi način:

Če dijak v OŠ ali drugi srednji šoli še ni bil prepoznan za nadarjenega oz. ni bil potrjen kot Zoisov štipendist, poteka postopek odkrivanja na naslednji način.

1. Stopnja: Evidentiranje

Dijaka kot potencialno nadarjenega lahko evidentira vsak strokovni delavec šole ali se evidentira dijak sam.

Kriteriji za evidentiranje so:

- a) Učni uspeh - dijak dosledno izkazuje odličen splošni učni uspeh ali odličen uspeh pri posameznih predmetih ali strokovnih sklopih.
- b) Učiteljevo mnenje ali/in mnenje mentorja - ki si ga je o učencu oblikoval med vzgojno izobraževalnim procesom. Posebno pozornost pri presojanju mora posvetiti tistim dijakom, ki kažejo znake nadarjenosti in nimajo odličnega uspeha, ki prihajajo iz socialno depriviranega okolja, drugačnega kulturnega okolja, ali imajo odločbo po zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami.
- c) Tekmovanja - udeležba in odlični rezultati na občinskih, regijskih, državnih in mednarodnih tekmovanjih.
- d) Hobiji - trajnejše aktivnosti, za katere ima dijak močan interes in v katerih dosega odlične rezultate.
- e) Mnenje šolske svetovalne službe – ŠSS oblikuje svoje mnenje na osnovi obstoječe dokumentacije o dijaku ali na osnovi pogovorov s starši, dijakom, z učitelji, knjižničarjem in mentorji interesnih in drugih dejavnosti.

V skupino evidentiranih so izbrani tisti dijaki, ki izpolnjujejo vsaj **enega od navedenih kriterijev**. Na osnovi potrditve evidentiranih nadarjenih dijakov, kar opravi oddelčni učiteljski zbor, svetovalna služba izvede individualni razgovor z dijakom in njegovimi starši, pridobi mnenje staršev in pisno soglasje dijaka in staršev za identifikacijo.

2. Stopnja : Identifikacija nadarjenih dijakov

Identifikacija zajema poglobljeno in podrobnejšo obravnavo dijaka in vključuje naslednja merila:

- a) **Test inteligentnosti**, z upoštevanjem slovenskih norm.
- b) **Test ustvarjalnosti**, z upoštevanjem slovenskih norm.
- c) **Ocena učiteljev** - učitelji podajo oceno o evidentiranih dijakih s pomočjo posebnih ocenjevalnih pripomočkov, ki morajo zajemati posamezno ali več področij:
 - razumevanje in pomnjenje ter ustvarjalnost na določenem učnem področju,
 - motiviranost in interesi,
 - voditeljske sposobnosti,
 - telesno-gibalne sposobnosti,
 - oceno izdelkov in vedenja na različnih poklicnih, strokovnih, umetniških in drugih področjih.

Izbor področij in ocenjevalce določijo posebej za vsakega dijaka.

Za ocenjevanje se lahko izberejo različni metodološko neoporečni instrumenti.

Test inteligentnosti in test ustvarjalnosti izvede in ovrednoti usposobljeni psiholog.

Kot nadarjeni so identificirani tisti dijaki, ki so vsaj **na enem od** kriterijev dosegli nadpovprečen rezultat, kar pomeni: IQ enak 120 ali več oz. 90 percentil ali več. Na ocenjevalnih pripomočkih pa mora dijak doseči najmanj 90 odstotkov možnih točk za posamezno področje.

Ugotovitev o tem, da je dijak prepoznan za nadarjenega, se sprejme na sestanku oddelčnega učiteljskega zbora, na katerem sodeluje tudi koordinator za delo z nadarjenimi ter šolska svetovalna služba. Sodeluje tudi zunanji psiholog, če ta ni šolski svetovalni delavec.

3. Stopnja: Seznanitev in pridobitev mnenja staršev

Seznanitev in pridobitev mnenja staršev je zadnja stopnja odkrivanja nadarjenih, ko svetovalna služba seznanja starše, da je bil njihov otrok spoznan za nadarjenega in pridobi njihovo mnenje. Dijaka in starše seznanja z možnostjo oddaje vloge za pripravo programa individualizacije in/ali pedagoške pogodb.

Na drugi način poteka odkrivanje nadarjenih dijakov kadarkoli so izpolnjeni pogoji za evidentiranje.

Tretji način

Če dijak ni bil prepoznan za nadarjenega na prva dva načina, lahko oddelčni učiteljski zbor ugotovi nadarjenost na osnovi dokumenta o dosežku dijaka na državnem ali mednarodnem nivoju. Dijak mora doseči prva tri mesta na državnem nivoju ali zlato priznanje za določeno predmetno področje ali se uvrstiti na mednarodno tekmovanje. Nadarjenost na področju umetnosti, znanosti, športa, kulture itd. se lahko ugotovi na osnovi vidnega dosežka na državnem ali mednarodnem nivoju. Ustrezna dokazila dijak predloži razredniku.

Pri vseh načinih se postopek odkrivanja zaključuje s pridobitvijo mnenja staršev o ugotovitvah ter z morebitno vlogo dijaka in staršev za pripravo individualiziranega programa vzgojno-izobraževalnega dela. Kadar potrebe, želje in interesi dijaka presegajo zapisane možnosti v

podzakonskih aktih oz. pravilnikih, dijak in njegovi starši oddajo vlogo za pripravo pedagoške pogodbe.

Prvi način odkrivanja se izvede v mesecu septembru 1. letnika srednje šole (oz. v mesecu dni po vpisu na srednjo šolo), druga dva pa vedno takoj, ko so zanju izpolnjeni opisani pogoji.

V. VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNO DELO Z NADARJENIMI DIJAKI

Vzgojno – izobraževalno delo z nadarjenimi dijaki poteka na osnovi uresničevanja naslednjih temeljnih načel:

V.1. Temeljna načela

- upoštevanje posebnih sposobnosti in močnih interesov dijaka,
- upoštevanje individualnih osebnostnih značilnosti,
- širitev in poglobljanje temeljnega znanja,
- hitrejše napredovanje v procesu učenja,
- razvijanje ustvarjalnosti,
- spodbujanje višjih oblik mišljenja in učenja,
- uporaba sodelovalnih oblik učenja,
- spodbujanje samostojnosti in odgovornosti
- skrb za celostni osebnostni razvoj (kognitivni, emocionalni, socialni, moralni, telesni),
- raznovrstnost ponudbe ter omogočanje svobodne izbire dijakov,
- uveljavljanje mentorskih odnosov med dijaki in učitelji oziroma drugimi izvajalci programa,
- skrb za to, da so nadarjeni dijaki v svojem razrednem in šolskem okolju ustrezno sprejeti,
- ustvarjanje možnosti za občasno druženje nadarjenih med seboj, glede na njihove posebne potrebe in interese.

V.2. Oblike in dejavnosti za prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela za nadarjene dijake

Za prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela sta mogoča dva temeljna pristopa t.i. akademski (učni) in obogatitveni pristop (Van Tassel Baska , 2000) Za prvega je značilno poglobljanje in pospeševanje učenja v okviru obveznega kurikuluma programa, predmeta ali področja, za drugega pa razširjanje in obogatitev kurikuluma.

Ta dva pristopa se lahko, z upoštevanjem zgoraj zapisanih načel, realizirata v različnih organizacijskih oblikah diferenciacije in individualizacije ter z različnimi didaktičnimi strategijami poučevanja.

Možne organizacijske oblike:

- Učne skupine z višjim nivojem zahtevnosti
- Obvezni izbirni predmeti
- Izbirni predmeti
- Moduli
- Interesne dejavnosti oz. krožki
- Akceleracija - zgodnejši vpis, preskok razreda ali posameznega predmeta
- Razredni izpiti
- Predmetni izpiti
- Dodatni pouk
- Priprava na tekmovanja
- Individualni učni načrt za več kot en letnik predmeta (curriculum compacting)
- Obiskovanje predavanj na visokošolskih zavodih

- Vzporedni programi
- Sobotne šole
- Poletne šole
- Tabori
- Vzporedno šolanje
- Vrhunski trening
- Tekmovanja
- Tečajji
- Osebno svetovanje (na področju učenja učenja, karijerne orientacije, osebnostnega razvoja)
- Program za osebni in socialni razvoj (skupinske oblike izobraževalnega in svetovalnega dela)

Priporočljive didaktične strategije

- Projektno delo - individualno, v paru, skupinsko
- Raziskovalno učenje
- Raziskovalno delo
- Problemski pouk
- Sodelovalno učenje
- Inštruiranje, pomoč sošolcem pri učenju
- Samostojno učenje
- E-učenje, učenje na daljavo
- Eksperimentalno delo
- Ekskurzije
- Terensko delo
- in druge

Naštete organizacijske oblike diferenciacije in individualizacije ter didaktične strategije uresničujejo učitelji šole, šolska svetovalna služba, knjižničar, pa tudi zunanji sodelavci šole ali tudi visokošolski učitelji in sodelavci ter specialisti za posamezna znanstvena, strokovna, umetniška in športna področja. Izvajajo se lahko tudi zunaj šole, izvajajo jih lahko druge šole, npr. glasbena, baletna, ali tudi druge ustrezne ustanove.

Pri izdelavi posebnih programov za nadarjene je potrebno še posebej upoštevati naslednje pogoje (George, D., 1997, str. 79):

- da izbrana metoda dovolj poudarja razvijanje višjih miselnih procesov in konceptov;
- da je metoda dovolj fleksibilna in odprta, da dijaku omogoča lasten tempo razvoja;
- da zagotavlja učno okolje, ki daje dijaku hkrati čustveno varnost in intelektualne izzive;
- da izbrana metoda dijaka ne bi odtujila od vrstnikov ali škodljivo vplivala na nadaljnje učenje;
- da izbrana metoda daje prednost procesu po meri dijaka.

Večino omenjenih organizacijskih oblik diferenciacije in individualizacije za nadarjene nekatere šole že izvajajo. S tem delom je smiselno nadaljevati, hkrati pa jih uvajati tudi na drugih šolah ter uvajati še druge možnosti, glede na posebnosti posameznih šol. Zlasti je potrebno pogosteje pridobiti za sodelovanje starše in zunanje ustvarjalce ter dijake spodbujati k vključevanju v zunanje institucije, kjer lahko uveljavijo svojo nadarjenost.

Uporabljena literatura in viri:

1. Bezić, T., Strmčnik, F., Ferbežer, I., Jaušovec, N., Dobnik, B., Artač, J., Bragato, S., Nanut Brovč, N., Pahor, N., Skrt Leban, N. (1998): Nadarjeni, šola, šolsko svetovalno delo, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
2. Bezić, T., Brinar Huš, Marovt, M., Malešević, T., Kričaj Korelc, B., Bragato, S. (2000). Spodbujanje razvoja nadarjenih učencev OŠ. Razvojni projekt ZRSS 19 98-2000. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
3. Bezić, T., Blažič, A., Brinar Huš, M., Boben, D., Marovt, M., Nagy, M., Žagar, D., (2006). Odkrivanje nadarjenih učencev in vzgojno-izobraževalno delo z njimi. Ljubljana: Zavod RS šolstvo.
4. Cropley, A.J., in Urban, K.K. (2000). Programs and Strategies for Nurturing Creativity. V: Giftedness and Talent. International Handbook (ed. Heller, A.K.). Sec. Ed., str. 485- 498.
5. Davis, G.A., Rimm, S.B. (1998). Education of the Gifted and Talented, (4.ed.), Allyn and Bacon, A Viacom Company, USA.
6. Ferbežer, Ivan (2002). Perfekcionizem pri nadarjenih adolescentih. V: Ferbežer, 2002, Celostnost nadarjenosti, str. 255-278.
7. Gardner, H. (1995): Razsežnosti uma. Ljubljana: Tangram.
8. George, D. (1997): Nadarjeni otrok kot izziv. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
9. Glogovec, Z., Žagar, D. (1992): Ustvarjalnost. Projektno vzgojno delo. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.
10. Heller, K.A. (1986). Psychologische Probleme der Hochbegabungsforschung. Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie, 18(4), 335-361.
11. Jaušovec, N. (1987): Spodbujanje otrokove ustvarjalnosti, Ljubljana: Državna založba Slovenije.
12. Jurman, B. (2004). Inteligentnost, ustvarjalnost, nadarjenost. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva., d.o.o.
13. Koncept: Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni OŠ (1999). Nacionalni kurikularni svet, Področna kurikularna komisija za osnovno šolo, Delovna skupina za pripravo koncepta dela z nadarjenimi učenci.
14. Makarovič, J. (1987). Kreativnost in odkrivanje nadarjenih. Poročilo o znanstveno-raziskovalni nalogi. Ljubljana: RSS.
15. Marentič Požarnik, B. (2000). Psihologija učenja in pouka. Ljubljana: DZS
16. Nagel, V. (1987): Spodbujanje in odkrivanje nadarjenih otrok. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
17. Nagy, M. (1996). Projekt SUNO - ali lahko vplivamo na večjo realizacijo nadarjenih dijakov v šoli in izven nje? Psihološka obzorja, vol. 5, št. 4, str. 19-46.
18. Pečjak, V. (1989): Poti do idej. Samozaložba.
19. Strmčnik, F. (1987). Sodobna šola v luči učne diferenciacije in individualizacije. Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije.
20. Travers, J.F., Elliot, S.N., Kratochwill, T.R. (1993). Educational Psychology. Effective Teaching, Effective Learning. Madison: Brown Benchmark, str. 447-464.
21. Van Tassel Baska, J. (2000). Theory and Research on Curriculum Development for the Gifted. v v : Heller Kurt, A., et. al. : Giftedness and Talent , International Handbook, Oxford, UK.: Elsevier Science Ltd., str. 345-366
22. Žagar, D. (2001). Kdo so nadarjeni učenci? Vzgoja in izobraževanje. Letnik 32, št. 2 str. 4-7.
23. Priporočila Sveta Evrope 1248/1994.
(<http://www.cc-pays-de-gex.fr/~pcharrue/aareip/rec1248.html>) (26.9.2004).
24. State notes: Gifted and Talented, <http://www.ecs.org/clearinghouse/52/28/5228.htm> (26.9.2006).
25. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (uradno prečiščeno besedilo) /ZOFVI- UPB1/ (Ur.l. RS, št. [14/2003](#)) (11.10.2006)
26. Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju /ZPSI-1/(Ur.l. RS, št. [79/2006](#)) (11.10.2006)
27. Zakon o gimnazijah /ZGim/ (Ur.l. RS, št. [12/1996](#), [59/2001](#)) (11.10.2006)